

ΤΟ ΝΕΟ ΚΤΙΡΙΟ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Ένα «Εθνικό» κόσμημα

Στις 21 Ιανουαρίου, παρουσία του πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη, εγκαινιάστηκε το νέο κτίριο της Εθνικής Τράπεζας, στη διασταύρωση των οδών Αιόλου και Σοφοκλέους.

Με το νέο κτίριο της Εθνικής Τράπεζας «συμπληρώθηκε» η γωνία ενός σημαντικού οικοδομικού τετραγώνου του ιστορικού κέντρου των Αθηνών, στο οποίο υπάρχουν κτίρια που έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα (Χρηματιστήριο, Μέγαρο Μελά και το κεντρικό κτίριο της Εθνικής Τράπεζας).

Στο οικόπεδο στο οποίο ανηγέρθη το νέο κτίριο υπάρχουν αρχαιοθολογικά ευρήματα, η ανάδειξη των οποίων αποτέλεσε βασικό στόχο, σε συνδυασμό με την αρμονική ενσωμάτωσή τους στο χώρο. Πρόκειται για την περιμετρική τάφρο του Αρχαίου Τείχους και την αρχή της Αχαρνικής Οδού, που αποτελούν μικρό τμήμα του ευρύτερου αρχαιοθολογικού χώρου, που είτε έχει αποκαλυφθεί, είτε βρίσκεται κάτω από τη σύγχρονη πόλη.

Σε λειτουργικό επίπεδο το νέο κτίριο θα αποτελέσει το χώρο, όπου θα κτυπά η καρδιά του Ομίλου της Εθνικής Τράπεζας, του παλαιότερου χρηματοπιστωτικού ιδρύματος της χώρας, που ιδρύθηκε το 1841. Η αρχιτεκτονική σύλληψη του νέου κτιρίου συμβολίζει την πορεία της Εθνικής Τράπεζας. Η αρμονική συνύπαρξή του με το διπλανό κτίριο του 19ου αιώνα, πέρα από το συμβολισμό, αναδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο, στο λειτουργικό επίπεδο, τα διαχρονικά σταθερά βήματα που οδήγησαν το πρώτο πιστωτικό ίδρυμα της χώρας από την κατοικία και το

προεξοφλητικό γραφείο του πρώτου της διοικητού, στη γωνία Αιόλου και Γεωργίου Σταύρου, στο επιτελικό κέντρο του Ομίλου της Εθνικής Τράπεζας, στο νέο κτίριο της Αιόλου και Σοφοκλέους.

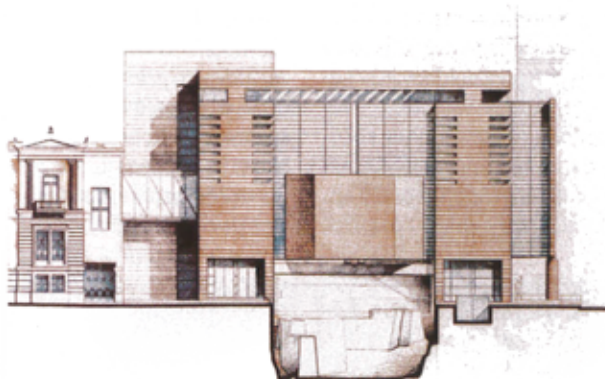
Συνολικού εμβαδού 6.500 τ.μ. το νέο κτίριο, στο οποίο θα στεγαστούν σημαντικές δραστηριότητες της Διοίκησης της Τράπεζας, δημιουργήθηκε αίθουσα γενικών συνελεύσεων για 400 άτομα, πλήρως εξοπλισμένη με οπτικοακουστικά

μέσα. Στους πέντε ορόφους πάνω από το ισόγειο υπάρχουν γραφεία Διοικήσεως και χώρος υποδοχής μεγάλων πελατών της Τράπεζας. Επίσης, υπάρχουν τέσσερις στάθμες υπογείων με χώρους στάθμευσης, εγκαταστάσεων και αποθηκών. Το ισόγειο, καλύπτεται, κατά το μεγαλύτερο τμήμα του, από αποκατεστημένα τμήματα των αναθηματικών τειχών της Αχαρνικής οδού, όπως και από τμήμα της ίδιας της Αχαρνικής οδού.

Η Εθνική Τράπεζα, πριν από πέντε χρόνια προκήρυξε πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την επιλογή μελετητών και, παράλληλα, με οδηγίες των αρμοδίων υπηρεσιών του υπουργείου Πολιτισμού, ολοκλήρωσε την ανασκαφή στο οικόπεδο.

Στο κτίριο έχουν αναρτηθεί έργα σημαντικών, σύγχρονων, Ελλήνων καλλιτεχνών.

Το «Ενημερωτικό Δελτίο» φιλοξενεί τις απόψεις των συντελεστών αυτού του έργου που κοσμεύει το κέντρο της Αθήνας.

Το ιστορικό της επέκτασης

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 οι μεγάλες ανάγκες για τη στέγαση των υπηρεσιών της Διοίκησης της Τράπεζας, οι ισχύοντες όροι δόμησης και η μεγάλη έκταση του ενιαίου ακινήτου της Τράπεζας είχαν συμβάλει ώστε να ωριμάσει η ιδέα της ενιαίας στέγασης των υπηρεσιών σε ένα υψηλό κτίριο που τοποθετούμενο πίσω από το υπάρχον θα ικανοποιούσε τις στεγαστικές ανάγκες αλλιά και θα συμβόλιζε το δυναμισμό του ιδρύματος.

Η όλη προσπάθεια στηρίχθηκε στην ιδέα της δημιουργίας ενός ανεξάρτητου οικοδομικού τετραγώνου με την αποκοπή ενός μεγάλου τμήματος του αρχικού μέσω ενός πεζόδρομου που θα συνέδεε τον αριθμό 6 της οδού Σοφοκλέους με τη γωνία των οδών Σταδίου και Γ. Σταύρου.

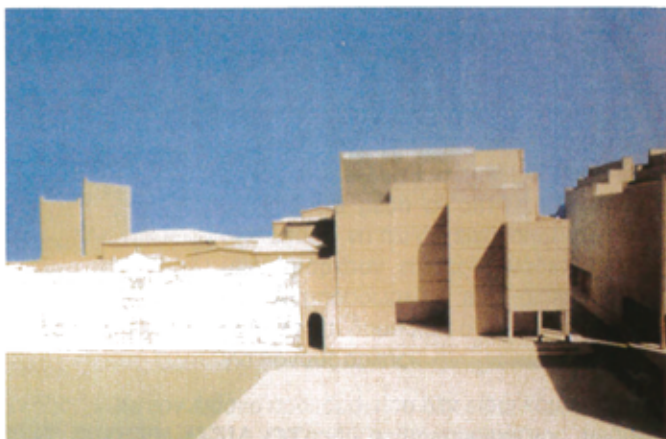
Η δημιουργία του ανεξάρτητου αυτού οικοπέδου θα επέτρεπε την εφαρμογή του τότε ισχύοντος συστήματος δόμησης της ελεύθερας συνθέσεως, ενός συστήματος που επέτρεπε την αύξηση του ύψους των κτιρίων με ταυτόχρονη μείωση της κάλυψης του οικοπέδου. Η συνύπαρξη ενός σύγχρονου υψηλού πύργου με το αρχικό κτίριο της Τράπεζας, έργο του Γάλλου αρχιτέκτονα Ευγένιου Τρουμπ, φάνταζε αρχιτεκτονική εθικιστική τότε, γιατί έδειχνε την ιστορική εξέλιξη της Τράπεζας και ταυτόχρονα τη μελλοντική προοπτική της.

Η υλοποίηση της ιδέας αυτής όμως απαιτούσε την αλλαγή του νομικού καθεστώτος που καθόριζε τον τρόπο δόμησης της περιοχής. Για το λόγο αυτό, η Εθνική Τράπεζα ανέθεσε την όλη προσπάθεια σε ομάδα αρχιτεκτόνων της οποίας ηγήθηκε ο καθηγητής της Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ Ι. Λιάπης.

Στις 2.4.1974 η ομάδα αυτή ολοκλήρωσε την προμελέτη του κτιρίου και την υπέβαλε στο υπουργείο Δημοσίων Έργων. Η μελέτη προωρούσε στην εφαρμογή του συστήματος της ελεύθερας συνθέσεως σε ολόκληρο το οικοδομικό τετράγωνο, πράγμα το οποίο δεν βρήκε σύμφωνες τις αρμόδιες αρχές. Έτσι προέκυψε η ανάγκη αλλαγής του Ρυμοτομικού της περιοχής και δημιουργίας πεζόδρομου.

Παράλληλα υποβλήθηκε μελέτη στη Γ' Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων για να εξασφαλιστεί η έγκριση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, το οποίο την έδωσε στις 14.7.1975, υποδεικνύοντας ταυτόχρονα τον τρόπο διατήρησης και ανάδειξης των αρχαιολογικών ευρημάτων.

Στις 21.9.79 εκδίδεται το Π.Δ. που εφαρμόζει το σύστημα της ελεύθερας συνθέσεως, ορίζεται ο πεζόδρομος και ταυτόχρονα προβλέπεται διατήρηση του υπάρχοντος κεντρικού κτιρίου. Η λύση, η οποία αργεί να μπει σε εφαρμογή, θα ανατραπεί εκ των πραγμάτων. Στο τέλος

Πρόπλασμα όγκων της τελικής λύσης που ετοίμασε η ομάδα Ι. Λιάπη (1974), στην οποία στηρίχθηκε ο καθορισμός του περιγράμματος των ρυμοτομικών γραμμών των οδών Αιόλου και Σοφοκλέους.

της δεκαετίας του '80 και τις αρχές της δεκαετίας του '90 κηρύσσονται διατηρητέα το μέγαρο του Χρηματιστηρίου, το κτίριο της ΕΤΕ επί της οδού Σοφοκλέους 6 και τέλος ολόκληρο το κτιριακό συγκρότημα του Κεντρικού της Εθνικής. Κατόπιν αυτού η λύση της ελεύθερας συνθέσεως καθίσταται ανεφάρμοστη.

Έτσι η Τράπεζα ζητά στις 14 Φεβρουαρίου του 1990 την κατάργηση του προεδρικού διατάγματος το οποίο προέβλεπε τις παραπάνω ρυθμίσεις και προανατολιζόταν στην οικοδόμηση της γωνίας Αιόλου και Σοφοκλέους.

Ακολουθεί η έκδοση του Π.Δ. της 13 Σεπτεμβρίου 1994, το οποίο καθορίζει τις χρήσεις γης και τους συντελεστές δόμησης στην περιοχή του «εμπορικού τριγώνου». Με το διάταγμα αυτό μειώνεται ο συντελεστής δόμησης, άρα έπρεπε να μεταβληθούν και οι αρχικές σκέψεις για στέγαση όλων των υπηρεσιών της Διοίκησης. Ωριμάζει παράλληλα η σκέψη να στεγαστεί στο νέο κτίριο μόνο η Διοίκηση της ΕΤΕ με όρους που επιβάλλει πλέον το μέγεθός της και οι προοπτικές της για τη νέα χιλιετία.

Με τη δημοσίευση του Π.Δ. της 9.8.1995 που τροποποιεί το συγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο Αθηνών των οδών Αιόλου και Σοφοκλέους ανοίγει ο δρόμος για την προκήρυξη του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την ανέγερση του νέου κτιρίου της Εθνικής στο οικόπεδο της γωνίας των οδών αυτών.

Η Πύλη και η Οδός προς Αχαρνές

Το 1974, όταν η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος αποφάσισε να προχωρήσει στην ανέγερση νέου κτιρίου στο οικόπεδο ιδιοκτησίας της επί των οδών Αιόλου και Σοφοκλέους, διενεργήθηκε ανασκαφική έρευνα, επειδή το ακίνητο βρίσκεται μέσα στο ιστορικό κέντρο των Αθηνών. Έτσι αποκαλύφθηκαν σημαντικές αρχαιότητες, οι οποίες εμπλούτισαν τις γνώσεις μας σχετικά με την οχύρωση αλλιά και την τοπογραφία της αρχαίας πόλεως των Αθηνών¹.

Πέρασαν έκτοτε 20 και πλέον χρόνια και μόλις το 1998, μετά από πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό ιδεών, η ΕΤΕ αποφάσισε τελικά να ανεγείρει το νέο κτίριο. Βασική προϋπόθεση για την ανέγερση του νέου κτιρίου, σύμφωνα μάλιστα και με δύο σχετικές υπουργικές αποφάσεις, ήταν η πρόβλεψη να διατηρηθούν ορατά τα αποκαλυφθέντα αρχαία στο πρώτο υπόγειο με κύριο στόχο την ανάδειξη και προβολή τους².

Το 1998, και συγκεκριμένα από τον Αύγουστο μέχρι τον Δεκέμβριο, η Γ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, με συνεργείο που διέθεσε η ΕΤΕ και με την εποπτεία της υπογραφομένης, προχώρησε σε αρχαιολογικό καθαρισμό του οικοπέδου, προκειμένου να έλθουν στο φως και πάλι οι αρχαιότητες, οι οποίες είχαν καλυφθεί με αδρανή υλικά για την προστασία τους όλο το χρονικό διάστημα από την εποχή της αποκάλυψής τους μέχρι σήμερα.

Τότε, είχαν βρεθεί τμήμα του τείχους της πόλεως των υστερορωμαϊκών χρόνων, τμήματα του προτειχίσματος και της τάφρου του 4ου αι. π.Χ., αρχαίος δρόμος των κλασικών χρόνων που έτεμνε «εν είδει γεφύρας» την τάφρο και το προτείχισμα εγκάρσια, τμήματα της «περιφερικής οδού», δηλαδή του δρόμου που περιέτρεχε την πόλη στο διάστημα μεταξύ του τείχους και του προτειχίσματος, καθώς και αναλήμματα του εγκάρσιου δρόμου και των βόρειων πρηνών της δυτικής τάφρου. Επίσης είχαν αποκαλυφθεί τμήματα συλλεκτήρων αγωγών, λαξευμένων μέσα στο φυσικό βράχο, οι οποίοι κατέληγαν στην τάφρο ή εκκινούσαν από αυτήν. Τέλος, στο χώρο του οικοπέδου είχαν εντοπιστεί τμήματα αγωγών με πηλίνα στοιχεία σχήματος αναστραμμένου Π και κτίσματα που κατέλαβαν το χώρο κατά την υστερορωμαϊκή περίοδο.

Σημαντικό εύρημα της ανασκαφής θεωρήθηκε τότε η ανεύρεση των πενιχρών θεμελίων μια κυκλικής κατασκευής (διαμ. 9 μ.), που εκλήφθηκε ως πύργος του τείχους, ακριβώς στον άξονα της εγκάρσιας αρχαίας οδού, δυτικά και σε μικρή απόσταση από το τείχος. Ο κυκλικός πύργος χρονολογήθηκε στα μέσα του 4ου αι. π.Χ. Η συσχέτισή του μάλιστα με την ύπαρξη του αρχαίου εγκάρσιου δρόμου, που ήταν φανερό ότι επρόκειτο για τη βασική οδική αρτηρία των Αθηνών και ο οποίος σαφώς οδηγούσε σε πύλη, ερμηνεύθηκε ότι ο πύργος ήταν το μόνο ανευρεθέν λείψανο της πύλης, η οποία θεωρείται ως η γνωστή από τις αρχαίες γραπτές πηγές Αχαρνική Πύλη.

Η ύπαρξη της Αχαρνικής Πύλης στο σημείο αυτό των Αθηνών εικάζεται από διάφορες μαρτυρίες ήδη από τον 18ο αι.³. Όμως δεν είχε βρεθεί κάποιο συγκεκριμένο στοιχείο ώστε να μπορεί αυτή να ταυτιστεί με βεβαιότητα. Η ανεύρεση του αρχαίου δρόμου στην ανασκαφή του 1974 ήταν ένα πολύ ισχυρό στοιχείο, όμως η παρουσία επάνω του του κυκλικού πύργου δημιουργούσε μια διακοπή που δεν ήταν δυνατόν να δικαιολογηθεί.

Οι πρόσφατες εργασίες του αρχαιολογικού καθαρισμού του 1998 οδήγησαν τελικά σε μερική αναθεώρηση των συμπερασμάτων της έρευνας του 1974 και σε αποσαφήνιση του προβλήματος σχετικά με την Αχαρνική Πύλη.

Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι τα αποσπασματικά θεμέλια του κυκλικού κτίσματος δεν ανήκουν σε κυκλικό πύργο του 4ου αι. π.Χ., αλλιά σε μια μεταγενέστερη κατασκευή, η οποία δεν είχε καμία σχέση με

το τείχος. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται κυρίως από το γεγονός ότι ακριβώς στο σημείο έδρασης του κυκλικού κτίσματος βρέθηκε η προς Ν. συνέχεια της κλασικής εγκάρσιας οδού που διέτρεχε τη «γέφυρα» μεταξύ του προτειχίσματος και της τάφρου. Η οδός αυτή είναι φανερό ότι οδηγούσε προς και από την πόλη των Αθηνών. Μάλιστα στο συγκεκριμένο σημείο εντοπίστηκαν με σαφήνεια οι αύλακες των αμαξοτροχών με το γνωστό μεταξόνιο διάστημα πλάτους 1,45 μ.

Η προς Ν. συνέχεια της αρχαίας οδού διακόπτεται από την κατασκευή μιας δεξαμενής και αγωγών των υστερορωμαϊκών χρόνων, σε μια εποχή που φαίνεται ότι η οδός αυτή παύει να χρησιμοποιείται.

Το γεγονός ότι η αρχαία οδός συνεχίζεται προς Ν. σε συνδυασμό με τη διαμόρφωση του ανατολικού βραχίονος του τείχους, προκειμένου αυτή να περάσει, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στο σημείο αυτό υπήρχε μια πύλη, η οποία πρέπει να ταυτιστεί με την Αχαρνική.

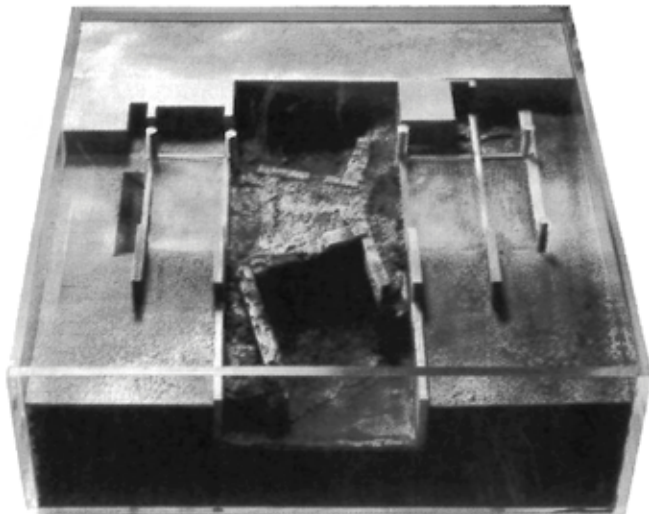
Σημειώνεται ότι το τμήμα του τείχους που διατηρήθηκε και αποτελούσε τον προς Α. της πύλης βραχίονα⁴, αν και έχει υποστεί μετασκευές κατά την υστερορωμαϊκή περίοδο, όμως βρίσκεται στην ίδια ακριβώς θέση με αυτή της θεμιστόκλειας φάσης και διατηρεί τμήματα της κατασκευής των κλασικών χρόνων. Ιδιαίτερα ενισχυτικό στοιχείο γι' αυτό είναι η ανεύρεση, μέσα στην κατασκευή του, τμήματος επιτύμβιας στήλης από λευκό πεντελικό μάρμαρο που χρονολογείται στα τέλη των αρχαϊκών χρόνων. Διατηρείται αποσπασματικά η ανάγλυφη παράσταση ενός γυμνού ιππέα που η λευκή μορφή του προβάλλεται θαυμάσια στο βαθύ κόκκινο χρώμα του βάθους, το οποίο έχει διατηρηθεί μέχρι σήμερα.

Η ανεύρεση αυτής της στήλης μέσα στην κατασκευή του τείχους μας οδηγεί στον Θουκυδίδη (Ι, 93, 1) και στην ιδιαίτερα ζωντανή περιγραφή για την εσπευσμένη κατασκευή του τείχους από τους Αθηναίους με την καθοδήγηση του θεμιστοκλή το 479 π.Χ. Ήταν τέτοια η α-

Γενική άποψη της ανασκαφής του 1974 από την οδό Σοφοκλέους

Μακέτα των αρχαιολογικών ευρημάτων

νάγκη να προστατευθεί η πόλη με νέο περίβολο μπροστά στον επερχόμενο κίνδυνο από τους Λακεδαιμόνιους, ώστε δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν για την κατασκευή του ακόμη και στήλες από τάφους.

Είναι γνωστό ότι η αρχαία οδός που εκκινούσε από την Αχαρνική Πύλη ήταν μια βασική αρτηρία της αρχαίας πόλεως, η οποία οδηγούσε έξω από τα τείχη προς τους βόρειους δήμους της Αττικής και κυρίως προς τον πολυανθρωπότερο, κατά τον Θουκυδίδη (II, 19), αρχαίο δήμο των Αχαρνών¹.

Η συνέχεια αυτής της αρχαίας οδού βρέθηκε στις ανασκαφές της πλατείας Κοτζιά², ακριβώς στην προέκταση της οδού της «γέφυρας» και με μικρή απόκλιση προς τα Δ. Σύμφωνα με τα δεδομένα αυτής της ανασκαφής, η Αχαρνική οδός χαράσσεται στο α' μισό του 5ου αι. π.Χ. και ύστερα από την κατασκευή του Θεμιστόκλειου τείχους το 479 π.Χ. Όμως στην πλειονότητά τους τα οδοστρώματά της ανήκουν στο β' μισό του 5ου αι. π.Χ. Η αρχαία οδός φαίνεται να βρίσκεται σε χρήση μέχρι τις αρχές του 2ου αι. μ.Χ., για να πάψει να χρησιμοποιείται οριστικά στο β' μισό του 3ου αι. μ.Χ.

Μετά την κατάρρευση αυτής της οδικής αρτηρίας εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ένας δεύτερος αρχαίος δρόμος, ο οποίος εντοπίστηκε 70 μ. δυτικότερα από τον πρώτο και με μεγαλύτερη διάρκεια χρήσης από τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. έως και τα υστερορωμαϊκά χρόνια. Και οι δύο αρχαίοι δρόμοι διασταυρώνονται κοντά στο βόρειο άκρο της πλατείας, προς την οδό Ευπόλιδος.

Εκατέρωθεν των αρχαίων οδών και έξω από την Αχαρνική Πύλη αναπτύχθηκε ένα μεγάλο και πλούσιο νεκροταφείο, όπως έχει αποδει-

χθεί από παλαιότερες ανασκαφές αλλιά και από την ανασκαφή στην πλατεία Κοτζιά. Η διάρκεια της χρήσης του ήταν πολύ μεγάλη, από τα ύστερα αρχαϊκά χρόνια έως και τη ρωμαϊκή περίοδο, με έμφαση στους κλασικούς χρόνους. Τέλος, μετά την κατάρρευση του νεκροταφείου, ύστερα μάλιστα από την καταστροφή της Αθήνας από τους Ερούλους (267 μ.Χ.), η περιοχή έξω από την Αχαρνική Πύλη αλλιά και ο ίδιος ο χώρος της καταλαμβάνεται από εγκαταστάσεις εργαστηρίων κεραμικής.

Ο μεγάλος αριθμός τάφων των κλασικών χρόνων έξω από τα τείχη και μάλιστα έξω από την Αχαρνική Πύλη επιβεβαιώνεται για άλλη μία φορά από την ανεύρεση στις επικώσεις που κάλυψαν οριστικά την τάφρο, μετά την καταστροφή του Σύλληα το 86 π.Χ., πολλών κατεστραμμένων επιτύμβιων μνημείων των κλασικών χρόνων. Τμήματα τέτοιων επιτύμβιων μνημείων σε βάθος 9 μ. και μέσα σε αρχαία πηγάδι βρέθηκαν κατά τη διάρκεια των πρόσφατων εκσκαφικών εργασιών για την ανέγερση του νέου κτιρίου.

Οι αρχαιότητες που αποκαλύφθηκαν στο οικοπέδο επί των οδών Σοφοκλέους και Αιόλου, δηλαδή τα τμήματα του τείχους, του προτείχισματος και της τάφρου, τα αναλήμματα της αρχαίας οδού καθώς και το τμήμα της αρχαίας οδού που διατηρεί τα ίχνη των αμαξοτροχών, θα διατηρηθούν στο πρώτο υπόγειο του κτιρίου της ΕΤΕ. Έτσι θα δίνεται μια ολοκληρωμένη εικόνα αυτού του τόσο σημαντικού τμήματος της αρχαίας πόλεως των Αθηνών, σε συνδυασμό μάλιστα και με τη διατήρηση του τμήματος της Αχαρνικής Οδού σε μικρή απόσταση βορειότερα, στην πλατεία Κοτζιά.

ΕΦΗ ΛΥΓΚΟΥΡΗ - ΤΟΛΙΑ
Αρχαιολόγος στη Γ' Εφορεία
Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Σημειώσεις

1. Αρχαιολογικό Δελτίον 29 (1973-1974), Β1 Χρονικά, σ. 115-120.
2. Μάλιστα, για να μη θιγούν τα αρχαία που είχαν βρεθεί στο δυτικό τμήμα του οικοπέδου (προτείχισμα και αναλήμματα της οδού και της τάφρου) από τις εργασίες θεμελιώσεως, είχε κατασκευαστεί το 1976 ειδική σιδερένια στερέωση, η οποία μετά το πέρας των εργασιών ήταν δυνατόν να αφαιρεθεί. Για τον ίδιο λόγο είχε αποσπαστεί την ίδια εποχή το ανατολικό προτείχισμα και το ανάλημμα της αρχαίας οδού, για να τοποθετηθεί ξανά στη θέση του μετά την ολοκλήρωση των εργασιών ανέγερσης του κτιρίου.
3. J. Travlos, *Pictorial Dictionary of Ancient Athens*, 1971, σ. 159.
4. Ο δυτικός βραχίονας του τείχους έχει καταστραφεί από τη θεμελίωση παλαιάς οικίας, που σύμφωνα με πληροφορίες ανήκε στον πρώτο δήμαρχο Αθηναίων επί της βασιλείας του Όθωνος Ανάργυρο Πετράκη.
5. Πausanias I, 31,6.
6. Αρχαιολογικόν Δελτίον 43 (1988), Β1 Χρονικά, σ. 22-29.

Το νέο κτίριο

Το νέο κτίριο της Εθνικής Τράπεζας, επί των οδών Αιόλου και Σοφοκλέους, ολοκληρώνει τη γωνία ενός σημαντικού οικοδομικού τετραγώνου του ιστορικού κέντρου των Αθηνών. Δεν είναι μόνον η αρχιτεκτονική των κτιρίων που έχουν χαρακτηριστεί διατηρητέα, αλλά και ο ρόλος τους στην οικονομική ζωή της χώρας που δίνει στο οικοδομικό τετράγωνο τη σημασία του. Το Χρηματιστήριο, το Μέγαρο Μελά και το κεντρικό κτίριο της Εθνικής Τράπεζας, λειτουργεί σε σημειωτικό επίπεδο, γεννούν την πρόκληση για την ένταξη του νέου κτιρίου. Στο οικόπεδο έχουν βρεθεί σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα. Το κτίριο, τέλος, πρόκειται να στεγάσει σημαντικές δραστηριότητες της Διοίκησης της Τράπεζας. Τα ζητήματα αυτά θέτουν το πλαίσιο για τη συνθετική επίλυση. Στόχος επομένως της αρχιτεκτονικής πρότασης είναι:

- η προβολή του μεληθονικού ρόλου της Τράπεζας,
- η ανάδειξη των αρχαιοτήτων και η αρμονική ενσωμάτωσή τους στην ογκοπλασία του κτιρίου,
- η αρμονική συνύπαρξη των διαφορετικών εποχών που αντιπροσωπεύουν τα κτίρια του οικοδομικού τετραγώνου.

Οι συνθετικές αρχές

Το νέο κτίριο της ΕΤΕ αποτελείται από έναν βασικό όγκο, τμήματα του οποίου αφαιρούνται με τρόπο ώστε το πρωταρχικό στερεό να παραμένει πάντα αντιληπτικά προσδιορισμένο. Η κύρια όψη του κτιρίου διαμορφώνεται προς την οδό Αιόλου, σε διάλογο με το κεντρικό κτίριο της Τράπεζας. Οι άλλες δύο όψεις αντιμετωπίζονται ως όψεις συνοδείας. Η χαρακτηριστική συμμετρία του παλαιού κτιρίου ενσωματώνεται ως βασική αρχή στην ογκοπλασία του νέου. Με τον τρόπο αυτό, τα δύο κτίρια συνυπάρχουν. Χωρίς το νέο κτίριο να μιμείται στοιχεία της όψης του παλαιού, ενσωματώνει τις βασικές αρχές του παλαιού στη συνθετική λογική του.

Ο αρχιτεκτονικός χειρισμός της αφαίρεσης του όγκου από ένα πρωταρχικό στερεό συμβαίνει ταυτόχρονα στην οριζόντια και κατακόρυφη κατεύθυνση. Τμήματα του όγκου αφαιρούνται στο ισόγειο και σταδιακά στους άλλους ορόφους, ενώ το περιγράμμα του βασικού όγκου ολοκληρώνεται στη στέψη. Στο εσωτερικό του κτιρίου, η αφαίρεση τμημάτων όγκου δημιουργεί το εσωτερικό αίθριο.

Το αίθριο και η διαμόρφωση του ισογείου μιλούν για τη σχέση του κτιρίου με το φως. Το φυσικό φως διαπερνά το κτίριο. Δεν έχει σχέση μόνο με τα ανοίγματα των όψεων, ούτε η χρήση του είναι μονοσήμαντα λειτουργική. Αυτό που αφαιρείται από τον όγκο, αυτό που από μάζα μετατρέπεται σε κενό, καταλαμβάνεται από το φως, που μετατρέπεται σε γενεσιουργό στοιχείο του κτιρίου. Το φως διαγράφει τα περιγράμματα των όγκων και φθάνει μέχρι τις αρχαιότητες του ισογείου. Το φως και η διαφάνεια μετατρέπονται σε αρχιτεκτονικό στοιχείο που σκοπό έχει να υποδηλώσει τις αντιθέσεις ανάμεσα στο συμπαγές και το διάφανο, το κενό και το πλήρες.

Η οργάνωση του κενού και του πλήρους, η ιεράρχηση των όψεων, το αναγνώσιμο των κατόψεων, η χρήση της γεωμετρίας και της συμμετρίας ως κανονιστικού συστήματος αρχών που διαπερνά συνοχικά τη σύνθεση και η επιδιωκόμενη καθαρότητα της μορφής αποτελούν βασικές αρχές του κτιρίου. Στόχος είναι η δημιουργία ενός κτιρίου που εκφράζει την εποχή του, που δένει με το περιβάλλον του και που αναδεικνύει τις αρχαιότητες ενσωματώνοντας τις επιμέρους απαιτήσεις σε ένα ολοκληρωμένο σύνολο.

Η ανάδειξη των αρχαιοτήτων

Τα αρχαιολογικά ευρήματα στο οικόπεδο της ΕΤΕ, η περιμετρική τάφος του Αρχαίου Τείχους και η αρχή της Αχαρνικής Οδού αποτελούν μικρό τμήμα του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου, που είτε έχει απο-

καλυφθεί είτε βρίσκεται κάτω από τη σύγχρονη πόλη. Η σιωπή του αρχαίου κόσμου που αναδύεται από το κτίριο αντιπαράκειται στην πολυμορφία και το πολύβουο της άμεσης περιοχής. Η σύνθεση μετατρέπεται σε παιχνίδι αντιθέσεων. Στο πολύβουο της περιοχής αντιπαράκειται η αυστηρή μορφολογία. Τη σιωπή υποδέχεται το φως και η διαφάνεια. Οι αδρές μορφές και η πέτρα της επένδυσης μετασχηματίζονται σε γέφυρες από γυαλί και μέταλλο που αιωρούνται. Το κτίριο εδράζεται ισχυρά επάνω σε τέσσερις πυλώνες που γεφυρώνονται με μεταλλικές γέφυρες και γυάλινα δάπεδα. Το κτίριο αφίσταται και ταυτόχρονα περιβάλλει. Η Αχαρνική Οδός, ορατή κάτω από τα διαφανή γυάλινα δάπεδα, διατρέχει το ισόγειο. Το τμήμα της οδού που έχει αποκαλυφθεί υποθεμελιώνεται ώστε να διατηρηθεί η στρωματογραφία του εδάφους σε βάθος 1,50 μ. Ορατά παραμένουν και τα υπόλοιπα αρχαιολογικά ευρήματα.

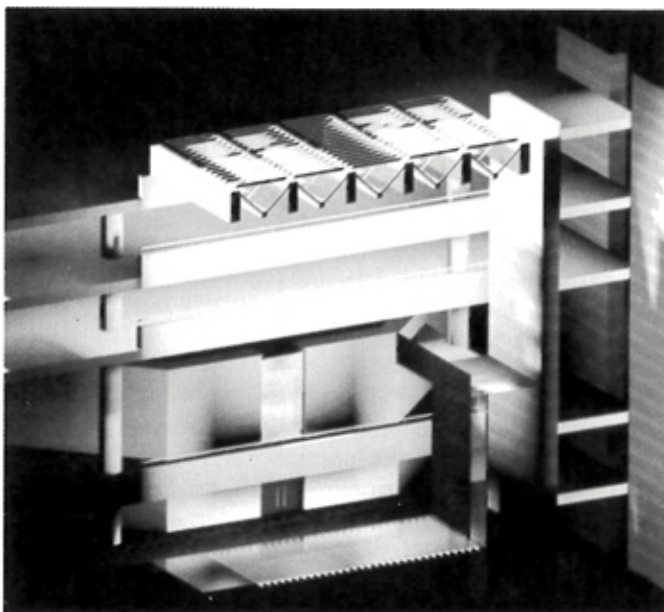
Η άρθρωση του κτιρίου με το έδαφος γίνεται βασικό συνθετικό θέμα. Ο χώρος του ισογείου μετατρέπεται σε ημιυπαίθριο εκθεσιακό χώρο που περιβάλλει σε τρεις διαστάσεις τις αρχαιότητες.

Η διαφάνεια επιτρέπει την οπτική επαφή ανάμεσα στα μέσα και στο έξω, καθώς το φυσικό φως, η έμφαση που δίνεται με τον τεχνητό φωτισμό και η τρισδιάστατη ογκοπλασία της οροφής αναδεικνύουν το χώρο σε υπαίθριο μουσείο της ιστορίας της πόλης.

Ένταξη του νέου κτιρίου στο δομημένο περιβάλλον

Το οικοδομικό τετράγωνο στη γωνία του οποίου τοποθετείται το νέο κτίριο της Εθνικής Τράπεζας χαρακτηρίζεται από την παρουσία αντιπροσωπευτικών δειγμάτων νεοκλασικής αρχιτεκτονικής καθώς και αρχιτεκτονικής του μεσοπολέμου: επί της οδού Αιόλου, σημαντικό όχι μόνο για την αρχιτεκτονική του, το κεντρικό κτίριο της Εθνικής. Από την ακριβώς το Μέγαρο Μελά με τους πύργους του, ενώ επί της Σοφοκλέους το Χρηματιστήριο.

Χαρακτηριστικό των γειτονικών κτιρίων είναι η συμμετρία, η διάσπαση του επιπέδου της όψης με την ελαφρά προβολή τμημάτων, τα οποία τονίζονται με αετωματικές απολήξεις, ο τονισμός της οριζόντιας διάστασης με τις σκοτιές στα επικρίσματα, η τριπλή διαίρεση σε βάση,

Αξονομετρικό. Αφαιρετική άποψη του εσωτερικού χώρου

κορμό και στέψη, και η τριπλή καθ' ύψος διαίρεση του κορμού με τις κορνίζες, και ο ρυθμός και οι αναλογίες των ανοιγμάτων.

Στο νέο κτίριο υιοθετούνται στοιχεία όπως η συμμετρία, ο τονισμός της οριζόντιας διάστασης με εναλλαγή της υψής των υλικών της όψης, ο χωρισμός με βάση (αρχαιότητες), κορμό και στέψη, με ολοκλήρωση του περιγράμματος του βασικού όγκου. Χρωματικά, το νέο κτίριο εναρμονίζεται με τα γειτονικά του, ενώ οι «πυλώνες» του ισόγειου λειτουργούν ως έμμεση αναφορά στους πύργους του Μεγάρου Μελά, ώστε να δημιουργείται η έννοια πύλης εκατέρωθεν της οδού Αιόλου.

Περιγραφή του κτιρίου

Λειτουργίες, Χώροι

Το κτίριο αποτελείται από ισόγειο και πέντε ορόφους, καθώς και τέσσερα υπόγεια που εκτείνονται κάτω από την Αχαρνική Οδό. Τα δύο πρώτα είναι περιορισμένου μεγέθους και το περίγραμμά τους ακολουθεί το περίγραμμα των αρχαιοτήτων, ενώ τα δύο τελευταία χρησιμοποιούνται για στάθμευση αυτοκινήτων. Το κτίριο εξυπηρετείται, στο σύνολό του, από δύο κλιμακοστάσια, δύο ανεγκυστήρες προσώπων και έναν ανεγκυστήρα υπηρεσίας.

Ισόγειο: Είσοδοι και ένας υπαίθριος εκθεσιακός χώρος για τις αρχαιότητες

Στο ισόγειο προβλέπονται η κεντρική είσοδος προς την πλευρά του παλαιού κτιρίου της ΕΤΕ, ο πυρήνας της βοηθητικής εξόδου προς την οδό Σοφοκλέους, και ο ανεγκυστήρας αυτοκινήτων. Κεντρικά δημιουργείται ημυπαίθριος χώρος ανάδειξης των αρχαιοτήτων.

Πρώτος και δεύτερος όροφος:

Αίθουσα Γενικών Συνελεύσεων και φουαγέ

Στον πρώτο όροφο τοποθετείται η Αίθουσα Γενικών Συνελεύσεων. Με διπλό ύψος, εσωτερικό εξώστη και κεντρική τοποθέτηση ως προς την κάτοψη, η αίθουσα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της χωρικής οργάνωσης του κτιρίου.

Το φουαγέ της αναπτύσσεται σε δύο ορόφους, ενώ το εσωτερικό αίθριο εντείνει την οπτική επικοινωνία των δύο αυτών επιπέδων.

Τρίτος και τέταρτος όροφος:

Χώροι Διοίκησης

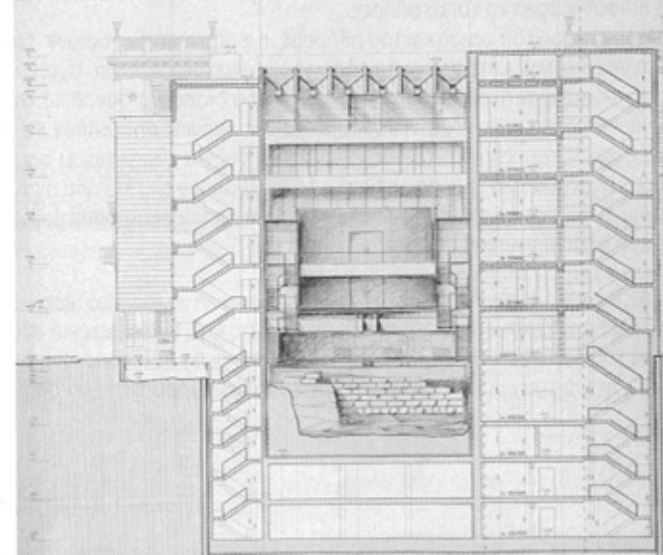
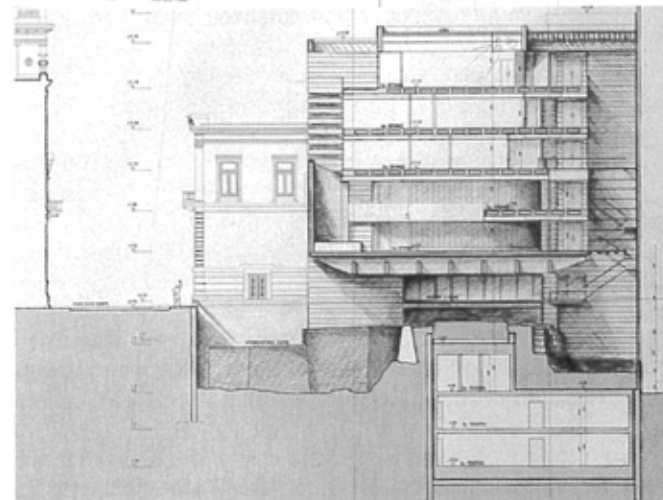
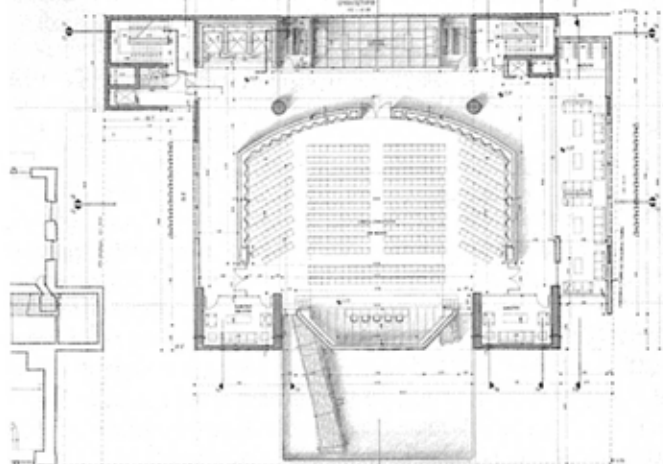
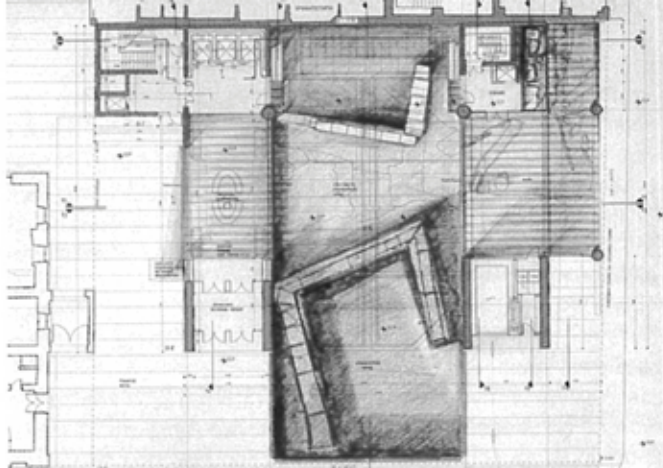
Στον τρίτο και τέταρτο όροφο αναπτύσσονται οι χώροι της Διοίκησης της Τράπεζας, με λειτουργική και ευέλικτη διάταξη των δύο ορόφων, ώστε να είναι δυνατή η προσαρμογή τους σε μελλοντικές ανάγκες της Διοίκησης.

Πέμπτος όροφος: Εστιατόριο και Ξενώνας

Στον πέμπτο όροφο βρίσκονται το εστιατόριο και οι Ξενώνας. Το αίθριο ολοκληρώνεται με μεγάλες διαφώτιστες κεκλιμένες επιφάνειες. Το εστιατόριο τοποθετείται κεντρικά και ανοίγεται προς τη θέα. Τα διαφώτιστα στοιχεία της οροφής επαναλαμβάνονται προς την εξωτερική πλευρά του κτιρίου και στεγάζουν τον εξώστη του εστιατορίου, ενώ η καμπύλη στέγη της αίθουσας του εστιατορίου συντελεί στη δημιουργία ενός ιδιαίτερου χώρου.

Υλικά

Η χρωματική ταυτότητα του κτιρίου δίνεται από πωρόλιθο στο χρώμα της άμμου, ανοιχτόχρωμες ξυλινές επενδύσεις, σκούρο μάρμαρο στα δάπεδα και λευκό χρώμα στους τοίχους. Εξωτερικά το κτίριο επενδύεται με πωρόλιθο σε ανάρτηση, τοποθετημένο με εμφανή τον οριζόντιο αρμό. Σειρές γυαλισμένου και άτριφτου πωρόλιθου εναλλάσσονται. Η επένδυση του πωρόλιθου συνεχίζεται και στο εσωτερικό του κτιρίου δίνοντας την αίσθηση της συνέχειας των ισχυρών δομικών στοιχείων.

Στοιχεία για την αρχιτεκτονική σύνθεση

Η ολοκλήρωση του Νέου Κτιρίου της Εθνικής Τράπεζας δίνει τη βεβαιότητα ότι η αρχιτεκτονική και ειδικότερα το δημόσιο κτίριο μπορούν και πάλι να διεκδικήσουν πρωτεύουσα θέση στη χώρα μας.

Το ζητούμενο είναι το δημόσιο κτίριο να ξαναβρεί την έκφρασή του μέσα από την αρχιτεκτονική, όχι ως εκ των υστέρων αναγκαιότητα, αλλά ως πρωτογενές στοιχείο.

Να μπορέσει να μιλήσει για τις δυνατότητες της μορφής, την περιπέτεια της κίνησης στον χώρο, το φως, την έκφραση μιας κεντρικής ιδέας.

Να γίνει και πάλι ένα κτίριο που η σύλληψή του είναι συνολική, η ιδέα του ισχυρή, η μορφή του καθαριστική, ένα κτίριο που διαχέει την εσωτερική ένταση με την εξωτερική εκφραστικότητα.

Το Α' βραβείο στο διαγωνισμό ήταν η απόδειξη ότι μπορεί να τιμηθεί η αρχιτεκτονική χωρίς εξαρτήσεις. Η συνεργασία που υπήρξε στην πορεία και η υλοποίηση του κτιρίου το επιβεβαίωσαν.

Το εγχείρημα ήταν δύσκολο, καθώς, εκτός των σημαντικών αρχαιοθρησκευτικών ευρημάτων που βρίσκονται σε αυτό, το οικοπέδο περιβάλλεται το Κεντρικό Κτίριο της ΕΤΕ, το Μέγαρο Μελά και το Χρηματιστήριο. Ταυτόχρονα, το κτιριοπολικό πρόγραμμα ήταν σύνθετο, με διαφορετικές χρήσεις σε κάθε όροφο, οι χρόνοι εκπόνησης μελέτης και υλοποίησης απόλυτα συντεταγμένοι και οι απαιτήσεις, όπως αρμόζει σε τέτοιο κτίριο, ιδιαίτερα υψηλές.

Mario Botta.
Σκίτσο εργασίας.

Το κτίριο σχεδιάστηκε με τη συμμετοχή του Mario Botta ως συμβούλου. Η συμμετοχή αυτή ήταν σημαντική και η συνεργασία εξαιρετική. Ο Mario Botta συνεισέφερε στοιχεία από το αρχιτεκτονικό του ιδίωμα, όπως η μετωπικότητα, η οργάνωση των όψεων, η στιβαρή ογκοπλασία, το ύψος. Οι μελετητές, φέρνοντας την συνολική ευθύνη εκπόνησης της μελέτης, συνεισέφεραν με την ανάγνωση του τόπου και της ελληνικής πόλης, την ανάδειξη των αρχαιοτήτων και του δημόσιου χαρακτήρα στο εσωτερικό με τη δημιουργία του αιθρίου. Στη φάση του διαγωνισμού καθορίστηκε από κοινού η κεντρική ιδέα που έμελλε στην πορεία της μελέτης να εμπλουτιστεί με τη σχέση του κτιρίου με τις αρχαιότητες και την οργάνωση του εσωτερικού χώρου. Το κτίριο αποτελεί τη ζεύξη του λεξιλογίου ενός από τους πιο σημαντικούς αρχιτέκτονες της εποχής μας με τη συνθετική προσπάθεια Ελλήνων μελετητών.

Το Νέο Κτίριο της Εθνικής Τράπεζας, με την προοπτική της Ακρόπολης στο βάθος της οδού Αιόλου, ολοκληρώνει τη γωνία ενός σημαντικού οικοδομικού τετραγώνου του ιστορικού κέντρου των Αθηνών. Αποτελείται από ένα βασικό όγκο τμήματα του οποίου αφαιρούνται με τρόπο ώστε το πρωταρχικό στερεό να παραμένει πάντα αντιληπτικά προσδιορισμένο. Η κύρια όψη διαμορφώνεται προς την οδό Αιόλου, σε διάλογο με το Κεντρικό Κτίριο της Τράπεζας, τη χαρακτηριστική συμμετρία του οποίου ενσωματώνει ως βασική αρχή. Οι άλλες δύο όψεις αντιμετωπίζονται ως όψεις συνοδείας.

Η ιεράρχηση των όψεων, η αναγνωσιμότητα των κατόψεων, η χρήση της γεωμετρίας και της συμμετρίας και η καθαρότητα της μορφής αποτελούν βασικές αρχές σχεδιασμού που ολοκληρώνονται με τη σχέση του κτιρίου με τις αρχαιότητες και το φως.

Η χαρακτηριστική ογκοπλασία του δημόσιου κτιρίου μεταπλάθεται στο ε-

σωτερικό με τη δημιουργία του αιθρίου που αφήνει το φυσικό φως να εισρεύσει. Ο χώρος διαστέλλεται από την τάφρο του αρχαίου τείχους, ορατή σε βάθος 9 μέτρων κάτω από το γυάλινο δάπεδο του 1ου ορόφου, έως τη διάφανη οροφή σε ύψος 17 μέτρων. Αυτό που αφαιρείται από τον όγκο, που από μάζα μετατρέπεται σε κενό, καταλαμβάνεται από το φως ως γενειοουργό στοιχείο της σύνθεσης.

Μεταλλικές γέφυρες και γυάλινα δάπεδα αναδεικνύουν τα αρχαιοθρησκευτικά ευρήματα. Ο χώρος του ισόγειου μετατρέπεται σε υπαίθριο μουσείο της ιστορίας της πόλης. Η υποθεμελίωση της Αχαρνικής Οδού διατηρεί αδιατάρακτη τη στρωματογραφία του εδάφους σε βάθος 1.50 μ. Η σιωπή του αρχαίου κόσμου που αναδύεται από το κτίριο ανταρπαθίζεται στην πολυμορφία και το πολύβου της άμεσης περιοχής. Η σύνθεση μετατρέπεται σε παιχνίδι αντιθέσεων και η άρθρωση του κτιρίου με το έδαφος γίνεται βασικό συνθετικό θέμα.

Η χρωματική ταυτότητα του κτιρίου δίνεται από πωρόλιθο στο χρώμα της άμμου, μαύρο ματ γρανίτη στα δάπεδα και ανοιχτόχρωμες ξυλεπενδύσεις σε οροφές και τοίχους. Η επένδυση του πωρόλιθου συνεχίζεται και στο εσωτερικό του κτιρίου δίνοντας την αίσθηση της συνέχειας των ισχυρών δομικών στοιχείων.

Το έργο δεν θα είχε υλοποιηθεί χωρίς την αμέριστη υποστήριξη της Διοίκησης, της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών και των Συμβούλων Μελέτης της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, οι οποίοι στήριξαν την όλη προσπάθεια.

Ειρήνη Σακελλαρίδου
Μόρφω Παπανικολάου
Μαρία Πολλάνη

ΜΕΛΕΤΗ ΝΕΟΥ ΚΤΙΡΙΟΥ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΟΥ, ΔΡ ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΜΟΡΦΩ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΛΑΝΗ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

MARIO BOTTA, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Μ. ΒΟΥΡΑΚΗΣ, Θ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗΣ, Π. ΞΥΠΤΕΡΑ (ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ)

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ

ΒΑΣΙΣ - Σ.Υ.Σ.Μ. Α.Ε.

Χ. ΜΥΛΩΝΑΣ - Π. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ

ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΙ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΟΙ ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ

ΤΡΙΕΔΡΟΣ ΜΕΛΕΤΗΤΙΚΗ ΕΠΕ

Σ. ΚΟΛΟΚΟΝΤΕΣ - Α. ΜΙΧΑΣ - Ν. ΝΙΑΡΧΟΣ

ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΔΕΜΙΡΗ, ΔΡ ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΙΜΑΓΕΝΗΣ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΑΚΟΥΣΤΙΚΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ, ΔΡ ΠΟΛ. ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ - ΕΔΑΦΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ ΘΕΟΛΟΓΙΔΟΥ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗΛΩΤΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΑΝΤΟΧΗΣ ΛΙΘΩΝ

ΕΜΠ ΤΜΗΜΑ ΧΗΜΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΤΩΝ ΥΛΙΚΩΝ

ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΙΠΛΩΣΗΣ - ΚΙΝΗΤΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ

ΝΙΚΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ, DESIGNER

ΣΤΗ ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΔΟΥ, ΔΡ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΜΟΡΦΩ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΦΩΤΙΟΣ ΛΑΜΠΡΙΝΟΣ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ

ΜΑΡΙΑ ΠΟΛΛΑΝΗ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ